

Формування креативної особистості учня в умовах шкільної інформатичної освіти

Сторонська Оксана Степанівна¹, Гаврилів Соломія Володимирівна²

Опубліковано	Секція	УДК
16.04.2024	Освіта/Педагогіка	37.0015.3:159.954]:004

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10977661>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Статтю присвячено розгляду проблеми формування творчої особистості учнів загальноосвітніх шкіл в процесі навчання інформатичних дисциплін. Зокрема її мета полягає в аналізі наукових підходів до трактування креативності учня та уточненні суті цього поняття в контексті шкільного курсу інформатики. У результаті дослідження виявлено різноманітність підходів до тлумачення поняття креативності учня, встановлено неоднозначність його трактування з огляду на комплексність і багатогранність цієї характеристики особистості. На основі узагальнення численних визначень категорії «креативність», наведених в науковій та словниково-енциклопедичній літературі, обґрунтовано сутність креативності учня як особистісної якості і схильності до самовираження і самореалізації через генерування нових оригінальних ідей та створення нових унікальних продуктів у різних сферах життєдіяльності.

Ключові слова: особистість учня, креативність, творча діяльність, інформатична освіта, навчання інформатики.

Formation of student's creative personality under conditions of school informatics education

Annotation. The article deals with the problems of forming the creative personality of secondary school students during the process of learning computer science disciplines. The aim is to analyze scientific approaches and to reveal the essence of the concept of student creativity in the context of the school course of informatics. As a result of the study, a variety of approaches to explaining the concept of student creativity was revealed, the ambiguity of its interpretation due to the complexity and versatility of this personality characteristic was emphasized. Based on the analysis, it can be argued that creativity is primarily associated with the creative thinking of a person, which ensures the generation of original ideas and the production of non-standard approaches to their implementation into reality.

¹ к.п.н, доц., доц. кафедри педагогіки та інноваційної освіти Інституту права психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2348-0265>

² студентка кафедри педагогіки та інноваційної освіти Інституту права психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4869-1132>

As a result of the generalization of numerous definitions of the category “creativity” found in scientific and dictionary-encyclopedia literature, the essence of the student's creativity was substantiated. It was determined as a student's personal quality and a tendency to self-expression and self-realization through the generation of new original ideas and the creation of new unique products in various spheres of life. On this basis student's creativity was considered as a complex polyaspect phenomenon, manifested as the ability to create original values and properties, and go beyond the boundaries of different situations.

The study has established that this quality and personality property develops gradually in the process of growth and requires appropriate conditions for optimal formation, in particular through systematic learning. It has revealed that informatics as an educational subject provides ample opportunities for the development of creativity, expands the worldview, develops cognitive and thinking processes, and forms a creative attitude to study, work and life. At the same time, the implementation of these opportunities depends on the optimal selection of content, methods, forms and means of educational activity of students in computer science classes.

Keywords: student's personality, creativity, creative activity, informatics education, computer science teaching and learning

Вступ

Сучасний етап життєдіяльності українського суспільства і розбудови національної освітньої системи ставить якісно нові вимоги до навчання і виховання молодих поколінь з метою повноцінного гармонійного становлення творчої особистості кожного здобувача освіти [13]. Особливо кардинальними є зміни пріоритетів шкільної освіти, навчання в якій передбачає закладення фундаменту майбутньої особистості учня та креативності як її інтегрованої якості. Відтак на передній план висувається розвиток творчих здібностей учнів загальноосвітньої школи як одна з головних цілей і напрямів її діяльності. Зокрема у Державному стандарті базової середньої освіти задекларовано, що засадничою метою діяльності сучасної школи має бути різнобічний розвиток дитини, її потенціалу, талантів і творчих здібностей відповідно до індивідуальних особливостей і вікових можливостей [4].

Такі стандарти і пріоритети сучасної загальноосвітньої школи передбачають радикальні зміни в системі інформатичної освіти як її обов'язкового компоненту в цілях розвитку здібностей і творчої активності школярів. В навчальній дисципліні «Інформатики» закладені значні ресурси і можливості впливу на особистість учнів, адже її засвоєння здійснюється у контексті різноманітних сфер життєдіяльності учня і його оточення та у процесі різних видів його творчої діяльності з комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням. У зв'язку з цим необхідність посилення ролі цього навчального предмета у формуванні творчої особистості учнів загальноосвітньої школи, розвитку їх креативного мислення і творчих здібностей визначена українською науковою спільнотою як актуальне завдання (А. Атаманюк, Є. Геделевич, Т. Барболіна, Я. Донченко, Н. Морзе, А. Стрюк, М. Коваль та ін.). Важливою передумовою його виконання є, на наш погляд, передовсім уточнення поняття «креативність» учня, що вирізняється широким розмаїттям тлумачень і пояснень. Відтак метою нашої статті є аналіз наукових підходів до трактування креативності учня та уточнення суті цього поняття в контексті навчання інформатики.

Результати

Креативність є комплексним поліаспектним феноменом, що виявляється загалом у здатності до творчості, створення оригінальних цінностей та властивості особистості виходити за рамки заданої ситуації. Для кращого усвідомлення її сутності розглянемо

найбільш суттєві напрацювання відомих учених стосовно проблеми людської креативності та шляхів її розвитку. В цьому контексті насамперед привертають увагу ідеї Дж. Гілфорда щодо креативності як здібності людини, яку він трактував як спроможність відмовлятися від звичних, стереотипних способів мислення, що задана генетично, проте виявляється і розвивається лише в сприятливих для цього зовнішніх умовах та обставинах [15].

Дослідник визначив такі основні критерії чи ознаки креативності:

- здатність до нестандартного бачення проблем;
- здатність до продукування великої кількості різноманітних ідей і думок;
- спроможність до нестандартного реагування на явища;
- спроможність удосконалювати об'єкти через додавання деталей уміння розв'язувати проблеми, тобто здатність до аналізу та синтезу.

За його твердженнями, креативність ґрунтується на швидкості і гнучкості думки, оригінальності ідей, допитливості та сенситивності щодо проблем, здатності відірватися від реальності [15].

Натомість Е. Торранс визначав креативність як процес, який охоплює шість ключових етапів: усвідомлення проблеми, пошук рішень, формулювання гіпотези, перевірка гіпотези, отримання результату, критичне осмислення результату. При цьому параметрами креативності він вважав:

- легкість, тобто швидкість виконання завдань;
- гнучкість, зокрема оперативне переключення уваги;
- оригінальність, тобто нестандартність виконання завдань;
- точність, зокрема правильність виконання завдань [18].

Своєю чергою, К. Тейлор вважає креативністю не лише генерування нових ідей, а й переосмислення існуючих. Науковець визначає креативність як спроможність особистості ризикувати в межах розумного, долати різноманітні перешкоди, протистояти думці оточуючих та виявляти толерантність щодо невідомості і невизначеності [17].

За його міркуваннями, основою креативності є:

- здібності, зокрема синтетичні, що виявляються через нестандартне мислення; аналітичні, що передбачають уміння аналізувати й оцінювати ідеї; практично-контекстуальні, тобто уміння практично реалізовувати абстрактні ідеї;
- знання як основа творчої діяльності, креативного застосування теоретичної інформації на практиці;
- гнучкість і швидкість мислення;
- особистісні якості, передовсім уміння долати перешкоди і виправдано ризикувати;
- мотивація як стимул до творчої діяльності [17].

Своєю чергою, К. Шмідт характеризує креативність як діяльність суб'єкта, результатом якої є новий продукт. Дослідник розглядає її як важливу людську якість, що втілюється у винахідливості, продукуванні ідей та рішень проблемних питань, генеруванні нових підходів до їх розв'язання. К. Шмідт співвідносить поняття «креативність» винятково із людською сутністю, не беручи до уваги результати творчого процесу [16].

На цій основі науковець виділяє низку якостей, які вказують на людську креативність, серед них:

- особливий спосіб сприйняття світу;
- терпимість до невизначеності;
- відсутність страху перед невідомістю;
- відкритість новому;
- сміливість і спонтанність;

- експресивність;
- здатність до глибокої концентрації;
- соціалізованість і комунікабельність;
- здатність до комбінування протилежностей [16].

Крізь призму активності особистості трактує креативність і О. Кульчицька. В її розуміння ця характеристика особистості виявляється як:

- здатність продукувати незвичні ідеї, відмовлятися від традиційних схем мислення, конструювати нестандартні способи розв’язання проблемних ситуацій;
- здібність, що виявляється у властивості людини створювати оригінальні цінності, знаходити нестандартні рішення, відходити від стереотипних способів мислення;
- спроможність особистості створювати нові соціально значимі продукти (ідеальні чи матеріальні) на основі позитивної мотивації, широти світогляду, нестандартності мислення [8].

Також Н. Іващенко та Є. Коваленко обґрунтовують сутність креативності через діяльнісний аспект та визначають її як здатність до розв’язання різноманітних завдань оригінальним, нестандартним способом. За їхніми міркуваннями, креативність є якісною характеристикою особистості, яка виявляється через здатність генерувати нові, нестандартні ідеї, створювати унікальні, неповторні продукти в різних сферах життєдіяльності. Типовими ознаками креативної особистості дослідниці вважають:

- допитливість і відкритість до нового;
- емоційність;
- образність мислення,
- багатство уяви і фантазії;
- активне ставлення до навколишнього світу.

Вивчення наведених трактувань креативності свідчить про відсутність єдиного загальноприйнятого розуміння її сутності серед українських і зарубіжних науковців. Неоднозначними і варіативними є й енциклопедичні та словникові визначення цього поняття, подані у таблиці нижче:

Таблиця 1

Дефініції поняття креативності в словниково-енциклопедичній літературі

Дефініція	Джерело
«креативність – рівень творчої обдарованості, прояву здібностей до творчості, що виявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності та є відносно стійкою характеристикою особистості»	Психологічна енциклопедія [11]
«креативність – творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом чи її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення»	Педагогічний словник [10]
«креативність – творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях, спілкуванні з іншими людьми»	Енциклопедія освіти [6]
«креативність – особистісна характеристика, а саме як здатність висловлювати незвичайні ідеї, нетрадиційно мислити, швидко розв’язувати проблемні ситуації»	Український педагогічний словник [3]

«креативність – особливий тип діяльності, результатом якої є оригінальні, нові, суспільно й особистісно значущі знання, ідеї, концепції, теорії, які виникають під час наукових пошуків чи відкриттів»

Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості [12]

З огляду на вище зазначене необхідно констатувати, що креативність особистості учня є складним і багатограним феноменом, який не може мати чіткого й однозначного трактування. Підсумовуючи різні підходи до визначення цього поняття в науковій і словниково-енциклопедичній літературі, вважаємо, що його слід розуміти з позиції інтегрованого підходу, тобто як особистісну якість, процес і результат творчої діяльності. У нашому розумінні креативність – це схильність особистості до самовираження через створення нових, оригінальних, унікальних продуктів у різних сферах життєдіяльності.

Висновки

Отже, аналіз усіх наведених визначень креативності дає підстави стверджувати, що вона пов'язана насамперед із творчим мисленням людини, що забезпечує генерування незвичних ідей і продукування нестандартних підходів до їх утілення в реальність. Ці людські здібності розвивається поступово в процесі зростання та потребують належних умов для повноцінного вияву, зокрема через систематичне навчання. Широкі можливості для розвитку креативності пропонує інформатика як навчальний предмет, що розширює світогляд, розвиває пізнавальні та мисленнєві процеси, формує творче ставлення до навчання, праці, життя. Ця навчальна дисципліна має сьогодні не лише забезпечувати формування інформатичної компетентності учнів, а й підтримувати їх особистісного становлення загалом та розвиток творчих здібностей на основі застосування різноманітних сучасних комп'ютерних технологій. Зазначене зумовлює необхідність подальших наукових пошуків у цьому напрямі, зокрема дослідження методів, форм і засобів розвитку креативності учнів на уроках інформатики.

Список використаних джерел

1. Атаманюк А. В., Геделевич Є. В. Методичні аспекти викладання дисциплін з інформатики. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2018. № 1. С. 7-10.
2. Барболіна Т. М. Шкільний курс інформатики та методика його викладання. Ч.1. Загальна методика. Полтава, [б.в.], 2007. 124 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, Либідь, 1997. 375 с.
4. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
5. Донченко Я. Цілі шкільного курсу інформатики: ретроспективний аналіз. Молодь і ринок. 2016. № 4. С. 157-161.
6. Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя. Київ, Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Іващенко Н. А., Коваленко Є. І. Педагогічні умови організації навчально-творчої діяльності учнів старших класів. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 1. С. 77-80.
8. Кульчицька О. І. Обдарованість та психологічні технології її розвитку. Педагогічні технології. Київ, ВІПОЛ, 2002. Вип.1. С.145-192

9. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики. Ч. 1. Загальна методика навчання інформатики. Київ, Навчальна книга, 2003. 254 с.
10. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. Київ, Педагогічна думка, 2001. 516 с.
11. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. Степанов. Київ, «Академвидав», 2006. 424 с.
12. Рибалка В. В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник. Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
13. Сторонська О. С. Принципи побудови сучасного цифрового освітнього середовища. Академічні візії. 2023. №27. С. 1-5.
14. Стрюк А. М., Стрюк І. М., Коваль М. В. Методична система навчання інформатичних дисциплін з використанням хмарних технологій. Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. 2013. № 11. С. 165-173.
15. Guilford J. P. Intelligence, Creativity, and Emotional Implications. San Diego, Knapp, 1968. 229 p.
16. Szmidt K. J. Dydaktyka twórczości. Koncepcje, problemy, rozwiązania. Kraków: «Impuls», 2003. 380 s.
17. Taylor C. W. Various Approaches to and Definitions of Creativity. The Nature of Creativity. Cambridge, Cambridge University Press, 1991. P. 99-124.
18. Torrance E. P. Guiding creative talent. N.Y., Prentice-Hall, 1962. 278 p.